

Op de grens van drie provincies en een vijftal gemeenten ligt het buurtschap Allardsoog. Verspreid in het landschap bevinden zich een aantal woningen, boerderijen, schuren, een café met een camping en de gebouwen van de Volkshogeschool op een terrein met veel bos. Ten westen van dat bos ligt nog een gebouw dat uitkijkt over de landbouwgronden. Sinds 1979 is dit een centrum voor natuur- en milieu-educatie en al weer 7 jaar een Natuurvriendenhuis. Na een periode van meer dan tien jaar wordt nu het natuur- en milieu-educatiewerk ondergebracht bij de Volkshogeschool, die een eindje verderop ligt.

Jarig van der Wielen

NATUUR - MILIEUWERK OP ALLARDSOOG

Kees Siderius

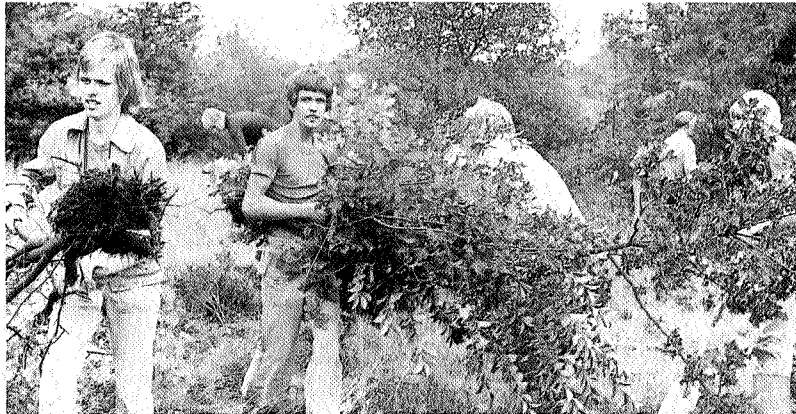
De geschiedenis van het natuur- en milieuwerk op Allardsoog begint vele jaren eerder. In 1931 was uitgerekend op deze plaats de allereerste volkshogeschool van Nederland gesticht. De oorsprong hiervan ligt in de komst van een zekere Jarig van der Wielen in 1921 naar Allardsoog. Het gebied was in die tijd bevolkt met tientallen gezinnen die in veelal armoedige omstandigheden woonden langs de vaarten en zandwegen. In de 19e eeuw was het grootste deel van de uitgestrekte hoogveenmoerassen rond Allardsoog ontgonnen. Veel veenarbeiders waren er met hun gezinnen blijven wonen. Sommigen hadden zich opgewerkt tot kleine boer of middenstander. Het merendeel bleef aangewezen op seizoenarbeid in de landbouw of in de afgeleide industrie van de landbouw, zoals aardappelmeelfabrieken, graanmaalderijen of zuivelfabrieken.

Allardsoog zelf ligt op een smalle zandrug die van Bakkeveen naar Een toopt. De zandrug is ontstaan tijdens de laatste ijstijd en vormde eeuwenlang een belangrijke verkeersader tussen Friesland en Drente. Een oude 'holle weg' en nog oudere grafheuvels zijn daarvan nog steeds de sporen. Ook strategisch speelde Allardsoog daarom een belangrijke rol. Het restant van een Middeleeuwse landweer (aarden wal), die langs het Natuurvriendenhuis loopt, is nog zichtbaar. Hier streden ooit Friezen tegen Drenten en niet helemaal toevallig vormt de landweer nu de huidige grens tussen beide provincies. In het begin van deze eeuw was dit gebied voor geen van de provincies of gemeenten van belang. Het grootste deel van het land was in bezit van de burgerlijke bovenlaag, waaronder de adel uit Beetsterzwaag. Omdat invloed en inkomsten van deze groep terugliepen, ging men

ertoe over kleine delen van de landgoederen te verkopen. Jarig van der Wielen was één van die kopers. Zonder dat hij het gezien had kocht hij een flink stuk grond op het Allardsoog en ging er wonen.

Avonturen vertellen

Van der Wielen kwam uit een gegoede familie uit Leeuwarden. Hij had een opleiding gevolgd voor onderwijzer en godsdienstleraar, maar zwierf de hele wereld rond voor hij hier belandde. Hij maakte gemakkelijk contact met zijn bureu en wist boeiend over zijn avonturen te vertellen. Al snel kwamen er regelmatig uit de wijde omtrek mensen op bezoek. In de wintermaanden ontstonden zo 'praatavonden', de aanzet voor het latere buurthuiswerk. Jarig van der Wielen werd

Internationaal werkkamp

een populair en belangrijk man in de gemeenschap en later zelfs raadslid en wethouder in de gemeente Opsterland. 'Omke Jarig', zoals hij door iedereen genoemd werd, had een scherp oog voor de miserabele toestand waarin de meeste gezinnen moesten leven. Mede door hem werden werkverschaffingsprojecten opgezet en hij organiseerde een 'bewaarschool' voor kleine kinderen.

In diezelfde periode, eind jaren twintig, kreeg Van der Wielen regelmatig bezoek van studenten en docenten van de Universiteit van Amsterdam. Eén van hen was zijn neef Henk van der Wielen, die in 1930 zou promoveren op een bevolkingsstudie van de gemeente Opsterland. Jarig van der Wielen heeft deze academici die bij hem op bezoek kwamen aangespoord hun theoretische kennis hier ter plaatse te toetsen aan de barre werkelijkheid. Deze contacten hebben ertoe bijgedragen, dat in 1930-31 een groep mensen het initiatief nam om te komen tot de oprichting van de eerste volkshogeschool in Nederland. Door de oprichting van de volkshogeschool kregen de buurtgerichte activiteiten van Omke Jarig nieuwe mogelijkheden. Een groot aantal vrijwilligers uit de buurt ging zich bezighouden met wat nu genoemd zou worden *'de emancipatie van het platteland'*. Het werk op het Allardsoog werd breed opgezet. Op het terrein van de volkshogeschool verrezen kursusgebouwen en slaapzalen. Wegen, paden en zelfs een openluchttheater werden aangelegd. Ook werd er een apart Buurthuis gebouwd, waar buurtbewoners gebruik van konden maken. Juist de aanwezigheid van een grote structurele werkloosheid in deze streek zorgde ervoor dat er veel werk verricht kon worden. De verwevenheid tussen Volkshogeschool en Buurthuis was in die jaren zeer groot. Kursussen en andere werkzaamheden werden door dezelfde mensen verricht. Tot zijn dood in 1950 op 70-jarige leeftijd was Jarig van der Wielen bij dit alles de centrale figuur. Hij stimuleerde velen actief mee te werken.

Centrale Werkplaats

In 1938 werd op de plaats van het huidige Natuurvriendenhuus aan de oostrand van Allardsoog een 'Centrale Werkplaats' voor werklozen neergezet, gefinancierd door negen omringende gemeenten. Hier werden dagkursussen gegeven aan jonge werklozen uit de omtrek, een soort centrum voor vakopleiding voor volwassenen. Na een paar jaar werd dit project stopgezet en kwam de landbouwschool van het Allardsoog in het gebouw. Deze landbouwschool was ontstaan uit de landbouwkursussen die Omke Jarig begin jaren '30 had georganiseerd om de bewoners te leren hoe ze woeste grond vruchtbaar konden maken. De landbouwschool zou later in andere gebouwen op het terrein gehuisvest worden tot de opheffing in 1962.

In 1948 werd de Centrale Werkplaats omgebouwd tot een 'modern' schoolgebouw en nam de huishoudschool er haar intrek. Door een uitbreiding in 1960 werd het gebouw geschikt voor 200 leerlingen uit de wijde omgeving. Na een aantal bloeiende jaren moest de huishoudschool door gebrek aan aanmeldingen in 1974 worden opgeheven. Vanaf dat moment kwam de gezinsverzorgstersopleiding, die eind jaren '30 op het Allardsoog was gestart, in het gebouw. Deels werd dit omgebouwd tot internaat, omdat veel leerlingen van ver kwamen. Omdat ook hier het aantal aanmeldingen terugliep, verhuisde deze opleiding in 1979 naar Meppel. Het gebouw kwam leeg te staan.

Natuur- en milieu-educatie

Door de asfaltering van de weg naar Bakkeveen wordt rond 1950 de geïsoleerde ligging van Allardsoog verminderd. Een groot aantal bewoners gaat werken in de industrieën in grotere plaatsen als Drachten en Groningen. Het bezoekersaantal van het buurthuis loopt in die jaren terug en men bezint zich op andersgerichte

activiteiten. Een paar jaar later zijn de plannen voor ruilverkaveling in dit gebied aanleiding om de landbouwkursussen voor boeren uit de omgeving nieuw leven in te blazen. Men legt contacten met de boeren-standsorganisaties en die avonden worden steeds goed bezocht (40 tot 70 boeren per avond).

In het begin wordt vooral de ruilverkavelingsproblematiek besproken en de verschillen tussen grote en kleine boeren, en tussen stad en platteland. Later (jaren '60) gaat het onder andere over de toekomst van werkloze boerenzoons, overschotten in de landbouw en 'de plaats van de nationale landbouw in de EEG'. De toenmalige buurthuiswerker, Ide Lenting, was actief lid van het IVN en gaat voor deze organisatie natuurgidsenkursussen verzorgen. Deze activiteiten kunnen gezien worden als het begin van het natuur- en milieu-educatief-werk op het Allardsoog. Deze natuurgidsenkursussen hebben tot op heden hier plaatsgevonden.

Regionaal centrum

Al begin jaren '70 ontwikkelt men op Allardsoog plannen om te komen tot verzelfstandiging van deze werkzaamheden in een soort 'Regionaal Centrum voor Natuur- en Milieu-educatie'. Het zal nog tot 1979 duren voordat dit initiatief als een driejarig experiment door het toenmalige ministerie van CRM gesubsidieerd gaat worden. Geheel in lijn met landelijke beleidsdiscussies, en zelfs daarop vooruitlopend, wordt dit Regionaal Centrum opgericht. In de doelstelling staat: *'Mogelijkheden te scheppen tot het opdoen van kennis, ervaringen en vaardigheden in het raakvlak van mens en milieu, uitgaande van zowel de behoefte als de noodzakelijkheid te komen tot een groter milieubesef'*. Dankzij de subsidie kan er drie jaar lang een cursusleidster in dienst genomen worden die cursussen opzet en begeleidt. Buurthuisactiviteiten op het gebied van natuur- en milieu-educatie worden door het Regionaal Centrum overgenomen. Verder is een aantal 'groene' cursussen van de volkshogeschool, zoals milieuvriendelijk tuinieren en gezonde voeding, in het centrum ondergebracht. Deze bundeling van activiteiten verloopt succesvol en na twee en een half jaar zijn alle betrokkenen van mening dat het Regionaal Centrum gekontinueerd moet worden. De driejarige subsidie loopt ten einde en men hoopt op verlenging. Helaas heeft de ontwikkeling van dergelijke centra voor het ministerie van CRM inmiddels geen prioriteit meer. Via de provincie Friesland wordt vervolgens met succes geprobeerd geld los te krijgen uit het ISP (Integraal Structuur Plan Noorden des Lands). In de in 1983 nieuw opgerichte stichting 'Natuur- en Milieucentrum Allardsoog' (NMC) participeren vier organisaties: de Volkshogeschool, stichting De Ploeg (het buurthuiswerk), het NIVON en de stichting Natuurvriendenhuus (die de huizen voor

het NIVON beheert). Dankzij de inbreng van deze vier organisaties kan de exploitatie van het hele gebouw sluitend gemaakt worden zonder subsidie. Na de verbouwing wordt het Natuur- en Milieucentrum in april 1984 in gebruik genomen. Men heeft dan de beschikking over 60 slaapplekken, een conferentiezaal, enkele kleinere lokalen, een grote keuken, een praktijklokaal, een gymnastiekzaal en een paar kantoorruimtes.

Het werk van het NMC

Een greep uit de activiteiten uit die eerste jaren: gezonde-voedingskursussen; natuurgeneeswijzen; bijscholing van onderwijzers over o.a. schooltuinwerk; ondersteunende kursussen voor natuur- en milieugroepen; themadagen en -avonden voor boeren en natuurbeschermers; 'groene' kursussen over o.a. planten en vogels; themadagen voor een algemeen publiek over kleinschaligheid, het energiebeleid, de crisis in het milieu, etc; werkweken voor scholen; thema-woekeinden voor NIVON-leden en andere belangstellenden. Aan groepen wordt ook de mogelijkheid geboden zelf een programma samen te stellen. Vaak zijn deze activiteiten bedoeld voor mensen uit de buurt, soms voor alle drie noordelijke provincies en een enkele keer gericht op het hele land. Vele tientallen bijeenkomsten in en rond het centrum vinden er jaarlijks plaats.

Schoolbiologie

Na een periode van grote drukte en ziekte wordt vervolgens in 1985 besloten de (voltijd-)baan van cursusbegeleiding te splitsen in twee deeltijd-banen. De nieuw aangenomen medewerker gaat zich vooral richten op het schoolbiologie-werk. Dit werk heeft zich steeds in een groeiende belangstelling kunnen verheugen. Ieder jaar komen er honderden leerlingen tussen 5 en 15 jaar op Allardssoog. In 1989 wordt zelfs een aantal van meer dan 2000 scholieren bereikt. Vaak ook worden er in samenwerking met andere groeperingen of organisaties kursussen georganiseerd. Een voorbeeld daarvan is een cursus 'Beter Bemesten' voor boeren. De Groninger Milieufederatie en de Drentse en Friese milieuraad werken hierbij samen met het NMC. In vijf avonden wordt eerst de huidige bemestingspraktijk in kaart gebracht. Daarna wordt er een bemestingsplan opgesteld waarin de gangbare bemestingsnormen kritisch worden toegepast. Ook de persoonlijke situatie van iedere boer wordt bekeken. In vrijwel alle gevallen is het resultaat kostenbesparend en milieusparend. Boerenbelang en milieubelang blijken in dit geval heel goed samen te gaan. Tijdens dergelijke avonden kunnen boeren op heel praktische wijze milieubeschermers als medestanders ervaren.

Donkere wolken

Minister Braks (Landbouw en Visserij) kondigt op 22 december 1987 in een brief aan dat hij de subsidie ingaande 1988 stop wilde zetten. De brief slaat in als een bom. Bestuur, medewerkers en vrijwilligers van het Natuur- en Milieucentrum Allardssoog zijn verbijsterd. Binnen een maand ontvangt de minister antwoord: een rapport waarin de noodzaak om het natuur- en milieuedukatiefwerk op Allardssoog in stand te houden krachtig wordt bepleit.

In dit rapport staat dat het besluit tot beëindiging van de subsidiëring tot grote verontwaardiging heeft geleid bij bestuur en medewerkers van Allardssoog.

Het resultaat van dit vlammende betoog is dat de subsidie behouden blijft.

Het jaar 1988 brengt later toch nog ander pijnlijk, maar onafwendbaar nieuws. Door reorganisatie van de gemeente Opsterland wordt het buurthuiswerk (inmiddels sociaal-kultureel werk genoemd) op Allardssoog beëindigd per 1 januari 1989. Hierdoor trekt één van de vier organisaties die de stichting Natuur- en Milieucentrum Allardssoog vormen zich terug. Dit feit en een aantal andere organisatorische problemen leiden tot de konstatering dat de basis voor het werk erg smal is geworden. Ook de andere drie partners in de stichting, de Volkshogeschool, het NIVON en de stichting Natuurvriendenhuis, blijken in de praktijk weinig aan het natuur- en milieuedukatiefwerk te kunnen bijdragen. Oorzaken hiervoor liggen vooral in de interne organisatorische en financiële problemen die elk van deze clubs in de tachtiger jaren gekend heeft. De primaire aandacht van medewerkers en vrijwilligers gaat in zulke gevallen uit naar de eigen organisaties. Het gevolg hiervan is dat de werk-

belasting van de betaalde krachten van het Natuur- en Milieucentrum als zeer zwaar wordt ervaren.

Om voor deze situatie een oplossing te vinden is het bestuur in het najaar van 1989 gaan zoeken naar een andere vorm waarin het natuur- en milieuedukatiefwerk voortgang kan vinden. Er is gekeken of er een andere organisatie te vinden is, die het werk een bredere basis kan verschaffen. De Friese afdeling van het Instituut voor Natuurbeschermingseducatie (IVN) toont belangstelling, maar de kans is aanwezig dat het werk dan van Allardssoog zal gaan verdwijnen. Een gesprek met de buurman brengt uitkomst: het natuur- en milieuedukatiefwerk kan met ingang van 1990 vanuit de Volkshogeschool Allardssoog voortgezet worden. Dit aanbod wordt door het bestuur aangenomen.

Toekomst

De cursusleiding van het NMC treedt nu in dienst van de Volkshogeschool. Alle kaderkursussen en themadagen worden van daaruit verzorgd. Veel andere activiteiten, zoals kursussen rond voeding en rondwandelingen, worden georganiseerd in en rond het Natuurvriendenhuis. Tot slot zijn er vergaande plannen om op het terrein van Allardssoog te komen tot een Informatiecentrum voor Volkstuinders. Kortom, de natuur- en milieueducatie op Allardssoog gaat door. ●

Over het Natuur- en Milieuwerk op Allardssoog is een brochure verschenen. Te bestellen door overmaken van f 5,- (inkl. porto) op giro nr. 3727297 van NMC Allardssoog, o.v.v. 'brochure'.

